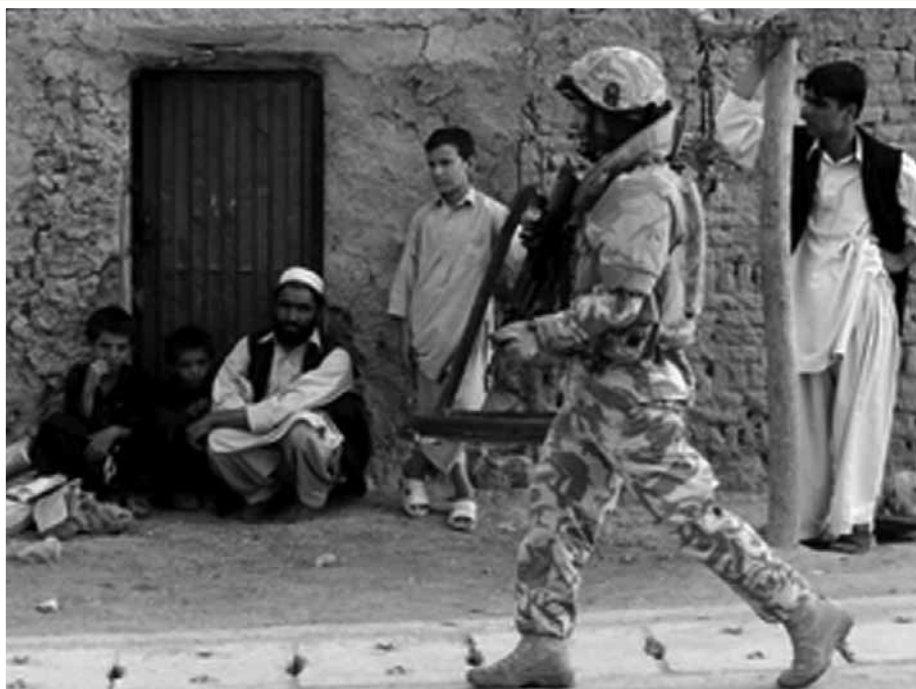

בנפול פרדיגמות על מלחמה בטרור ועל מוסר

לחימה באש צריכה להיות המוצא האחרון במאבק בטרור. על פי תפיסת היהדות, קודם כול יש לנסות לבלום אותו בדרכים מדיניות, כלכליות, משפטיות וכו'. בלית ברירה מותר להילחם בו באש - גם אם זו תגרום לפגיעה אגבית באוכלוסייה אזרחית שהיא חלק מקולקטיב הטרור. עם זאת אסור בשום פנים ואופן לפגוע בה באופן מכוון

חייל מכוחות נאט"ו חולף על פני אזרחים בדרכו לזירת פיגוע התאבדות בקאכול בירת אפגניסטן 2008 | הטרור המוסלמי פועל כדי להרוג דווקא אזרחים, ארגוני אינם מדינות, ולוחמיו אינם לוכשים מדים

סא"ל (מיל') ישראל שריר
לשעבר רע"ן חקר ביצועים
בחיל האוויר

כך הריס הטרור את המוסר במלחמה

כל עוד ניתן היה להתעלם מהטרור, ניצבו איתן הפרדיגמות שלפיהן מנהלים מלחמות: על מלחמה יש להכריז כדת וכדין, היא עניין למדינות ולא לבודדים, דמם של אנשי הצבא לובשי המדים פחות סמוק מדם האזרחים שלמענם הם יוצאים לקרב, ואל להם לאנשי הצבא לפעול בחסות האזרחים. זהו ניסוח מודרני למסורת הנוצרית-אבירית של ימי הביניים, המבוססת על קבלה הדדית של כלליה, ושרבים בעולם אימצו אותה והפכו אותה לנורמה מוסרית מחייבת. על פיה מותר להרוג - בתנאי שההריגה תהיה "חוקית" ובהתאם לסדר מוסכם.

הטרור, ובמיוחד הטרור המוסלמי, בז למסורת הזאת, שכן צמיחתו לא הייתה מתוך תרבות של דו-קרב של כבוד, אלא מתוך מחויבות למטרה שבזה לחיי אנוש. הטרור המוסלמי פועל כדי להרוג דווקא אזרחים, ארגוניו אינם מדינות, ולוחמיו אינם לובשים מדים. עשרות שנים לפני קריסת מגדלי התאומים הצליח הטרור בכלל והטרור המוסלמי בפרט לגרום לקריסת הפרדיגמות שעליהן התבסס מוסר המלחמה של המערב.

התגובה הצוהלת בארה"ב על חיסולו של אוסאמה בן לאדן לעומת גינוי החיסול באירופה בטענה שאינו מוסרי וחורג מהדין הבינ-לאומי (טענות שנהגו האמריקנים עצמם להשמיע באוזני ישראל לאחר שזו חיסלה ראשי טרור) הבליטה לא רק את צביעות המערב אלא גם את העובדה שהוא עדיין לא הצליח לגבש לעצמו תפיסה מוסרית ומשפטית סדורה למלחמה בטרור.

הגינוי באירופה לחיסולו של בן לאדן מבליט את העובדה שהמערב עדיין לא הצליח לגבש לעצמו תפיסה מוסרית ומשפטית סדורה למלחמה בטרור

כיצד עוצרים רודף?

ומה אומרים מקורות היהדות? המלחמה היחידה המותרת בימינו על פי המקורות האלה היא מלחמת ההגנה - "עזרת ישראל מיד צר" בהגדרתה ההלכתית (רמב"ם, הלכות מלכים ה', הלכה א') - ומלחמת ההגנה הזאת אינה רק בפני מדינות ואינה רק חובתו של הצבא. מהותה היא התגוננות קולקטיבית בפני איום של קולקטיב על קולקטיב, קולקטיב ש"רודף" קולקטיב אחר. מלחמת ההגנה הזאת אינה מבחינה בין אזרחים לחיילים כדי לצמצם את מוראותיה, אלא מחייבת פעולה על פי כלל אחר, שבמאבק בין בודדים נקרא "הצלה באיברים": "כל היכול להציל באיבר מאיבריו (של הרודף) ולא טרח בכך אלא הציל בנפשו של רודף והרגו - הרי זה שופך דמים" (רמב"ם הלכות רוצח ושמירת נפש א' הלכה י"ג). הריגה היא מפלט אחרון גם כשמדובר במי שרודף אחריו להורג, וכל הרג מיותר שלא היה נדרש לעצירת הרודף הוא שפיכות דמים. כך גם במאבק בין קולקטיבים¹.

לתפיסה הזאת יש משמעות מרחיקת לכת לעניין המאבק בטרור. על פיה רובו צריך להיות "רך": באמצעות לוחמה מדינית, כלכלית, משפטית והסברתית. לחימה באש היא המפלט האחרון. במילים אחרות: ממשלות ישראל פעלו באופן לא מוסרי בכך שהזניחו במשך השנים את הזירות המדינית, הכלכלית, המשפטית וההסברתית והתמקדו כמעט אך ורק בהפעלת נשק - גם אם עשו זאת על פי קריטריונים מאוד מחמירים לפי כל קנה מידה עולמי. מנגד, כאשר אין ברירה, ונדרש לירות, יש לבחור את היעד המשפיע ביותר על המערכה (לטווח הארוך ולא דווקא על הקרב הספציפי), אף אם הוא אזרח ("מהנדס", מטיף, מפעיל ערוץ טלוויזיה וכו'), אף אם ייפגעו גם חברי הקולקטיב שלו סביבו.

כשהאוכלוסייה היא חלק מקולקטיב של טרור

כיצד מגדירים את הקולקטיב הזה? הרב שאול ישראלי דן ביסודות המלחמה בטרור כבר

בשנות ה-50 לאחר פעולת קיביה (אוקטובר 1953) שבה נהרגו נשים וילדים. היה זה מבצע עונשין שיוזם צה"ל בעקבות התקפת פידאיון שבה נהרגו ביהוד אם ושני ילדיה הקטנים. לאחר בחינה ארוכה לא מצא הרב ישראלי שום הצדקה הלכתית ישירה לפגיעה - אפילו אגבית - באזרחים במבצע הזה (לכל היותר יש היתר למעשים האלה מתוך דיני המלחמה הנוהגים בין העמים, שלהם תוקף הלכתי), שכן השתלטות הפידאיון על הכפר הייתה בכוח². אולם אם האוכלוסייה תומכת בטרור, הרי דינה כדין חלק מקולקטיב של טרור. גם אז פגיעה מכוונת באזרחים, שמטבעם אינם בראש האיום, היא אסורה בהחלט, ומותרת רק פגיעה אגבית בהיעדר דרך אחרת.

הקריטריונים המדויקים להגדרת קולקטיב אויב מחייבים דיון וליבון ארוכים, וייתכן שלאוכלוסייה עזה דין שונה מאשר לאוכלוסייה בדרום לבנון או ביו"ש, ואין מקומו של הליבון הזה כאן. אולם ראוי אף ראוי שעקרונות היסוד האלה ינחו את מדיניותה של ממשלת ישראל ואת תפיסת עולמם המוסרית של אזרחיה. ראוי אף ראוי שגם רוח צה"ל תתבסס בפועל ולא רק הצהרתית על "מסורת העם היהודי לדורותיו", על ההגות ועל ההלכה היהודיות לדורותיהן. כי גם להתלבטויות המוסריות של החיים המודרניים יש באלה מענה שיכול אף להיות "אור לגויים".

הערות

1. ראו את מאמרי "אתיקה צבאית על פי ההלכה", **תחומין** כ"ה, תשס"ה - 2005, עמ' 426.
2. הרב שאול ישראלי, **עמוד הימיני**, סימן ט"ז אות ט"ו, ארץ חמדה, תשנ"ב - 1992 (הוצאה שנייה). זאת בניגוד למה שניתן היה להבין ממאמרו של המשפטן עדו רכניץ "הגדרת אויב בלחימה" (**מערכות** 435, פברואר 2011) ומתגובתו של סא"ל (מיל) אמיר ארד "תשתית רעיונית לפשעי מלחמה" (**מערכות** 436, אפריל 2011). ארד ענה לרכניץ כלוחם וכלל לא הבין את דבריו על הצורך לקבוע מבחינה קונספטואלית שקולקטיב עוין הוא אויב - לא כדי להתיר את הריגתו, אלא כדי להימנע בו בדרכים "רכות" וכך לא להגיע לדרכים קשות יותר. ההבחנה המקובלת בין לוחם לאזרח הביאה את ארד לבלבול בין אויב לאוהב. גם דרך הדיון המשפטי של דליית עקרונות מתוך דיונים משפטיים או הלכתיים כפי שעשה רכניץ כנראה רחוקה מאד.